

Teognis de Mègara

Jo t'he donat ales

ELEGIES

Introducció, traducció i notes
Maria Rosa Llabrés Ripoll

PRÒLEG

Maria Rosa Llabrés ha tingut l'encomiable iniciativa de traduir les *Elegies* del poeta Teognis amb la seva contrastada aptitud i competència filològica. La seva decisió és un molt lloable encert perquè, en primer lloc, ve a omplir un buit que feia temps que hauria d'haver estat satisfet: la manca en llengua catalana d'una traducció completa dels versos del poeta de Mègara. Gràcies al seu treball, amb la corresponent introducció i aclaridores notes, el lector té a la seva disposició un llibre que conté una poesia que destaca per una sèrie de característiques socials, ètiques, polítiques i filosòfiques que, contemplades des de la nostra convulsa època, el fan especialment interessant i atractiu.

En aquest sentit, cal dir que Teognis manifesta una queixa amarga al llarg de tota la seva obra per una situació que el va afectar personalment: haver de presenciar i patir una severa crisi a causa del radical canvi de les relacions econòmiques a la seva ciutat de Mègara. Una transformació que va comportar un capgirament dramàtic de les relacions socials i polítiques entre els seus conciutadans i que el poeta, no només va sofrir, sinó que es va veure obligat a denunciar. És per això que el seu to és, en general, queixós i, com destaca Maria Rosa Llabrés, pessimista. El fet és que Teognis va constatar que la pujança del comerç va provocar un ràpid i progressiu enriquiment de les classes socials més baixes. Classes que tradicionalment havien estat sotmeses per una aristocràcia que vivia dels seus sòlids béns familiars i patrimonials. Com ha succeït en altres moments històrics en què s'han produït transformacions econòmiques semblants, les classes benestants, acomodades als seus heretats privilegis, es mostren reticents i, fins i tot, hostils a acceptar la sobtada pèrdua del seu preminent estatus. Teognis, que pertanyia a la decadent i empobrida aristocràcia, va adoptar, davant aquest trasbals, una

actitud crítica, que fins i tot es pot qualificar, des de la perspectiva de la nostra època, de reaccionària. Gràcies al seu testimoniatge i a les corresponents argumentacions i explicacions, les seves *Elegies* conformen un document de gran valor, no només literari, sinó també, i molt principalment, històric, ètic i filosòfic. Així, els seus poemes estan constituïts de tot un enfilall d'observacions i reflexions que permeten que el lector vagi coneixent les transcendents conseqüències que per a la posteritat va tenir aquest període convuls.

Va ser un joveníssim Friedrich Nietzsche qui amb una major clarividència va copsar la rellevància que tenen les elegies de Teognis com a font de referència a partir de la qual es podia reconstruir, ni més ni menys, que el procés de conformació dels principals valors que han configurat la mentalitat moral d'Occident. En acabar el seu batxillerat l'any 1864, a l'edat de vint anys a l'escola de Pforta, va redactar un treball de recerca que dedicà a l'estudi de la figura i obra de Teognis. En aquest treball, que va condicionar decisivament el seu pensament, expressat sobretot en la seva cabdal obra *La genealogia de la moral*, Nietzsche incidí en el canvi social i econòmic que tant havia afectat Teognis:

«Si ens preguntem per quines raons s'esdevingué que l'autoritat dels nobles, cada cop més afeblida, fos anul·lada més i més amb el pas del temps, la causa primera i més important l'hem de buscar en el fet que molts plebeus, sobretot a les ciutats costaneres, augmentaven el seus béns gràcies a un comerç intens i abundant, ràpidament s'igualaven als nobles en riqueses i els avantatjaven en recursos i en luxes [...]. A més, els nobles ja no conservaven l'antiga integritat de costums, sinó que sovint es lliuraven a la tovor i els plaers, i a poc a poc es desentengueren de l'ús de l'exercici de les armes i no administraven amb moderació el patrimoni familiar, sinó que acumulaven diners d'altri, de tal manera que caigueren en una pobresa vergonyosa.»¹

¹ NIETZSCHE, F. *Sobre Teognis de Mègara*. Traducció catalana de Raül Garrigasait i Oriol Ponsatí-Murlà, Girona, Edicions de la ll, 2011, p. 215.

Nietzsche, doncs, va entendre que la caiguda en desgràcia de l'aristocràcia anava molt més enllà de les previsibles conseqüències socials i polítiques, perquè va representar, així mateix, un daltabaix en la concepció de les nocions morals més afermades fins aquell moment. En la seva pròpia terminologia, es va produir una primera i decisiva «transvaloració de tots els valors» («Umwertung aller Werte») que va afectar de manera determinant l'evolució de l'ètica i la seva posterior i definitiva transformació per obra de Sòcrates. De fet, Teognis va ser molt explícit en la seva descripció del que va representar aquesta inversió dels valors morals: el poble baix, identificat amb els *kakoi*, els «vils», els «malvats» enriquits pels seus negocis crematístics, es va fer amb el poder que fins aleshores posseïen els nobles, els *esthloi* i *agathoi* que, de manera simultània, s'havien empobrit. Això va significar, almenys des de l'aristocràtica perspectiva de Teognis, un antinatural i paradoxal tomb econòmic, social i polític amb els corresponents efectes morals: que els dolents es van imposar als bons. Cal recordar que la cosmovisió elitista de la noblesa, ben documentada en els poemes homèrics, regida pel principi que cal sobresortir sempre (*aien aristeiuein*), partia de la convicció que la majoria d'homes són dolents (*polloi kakoi*). Per això, per a Teognis, que compartia aquesta arrogant creença, la nova situació va esdevenir insuportable, perquè va contemplar com, per assegurar la seva supervivència, molts aristòcrates s'havien de barrejar, fins i tot amb casaments interessats, amb la plebs. Barreja que va significar la claudicació definitiva de la seva classe social.

Teognis responsabilitzà de tot aquest trasbalsament els doblers i l'imperant afany de riquesa. De fet, les seves explicacions són d'una gran actualitat en un món que es regeix cada cop més per l'egoista principi capitalista de «tant guanyes, tant vals». Aquesta desfermada cobdícia és per al poeta la causant de totes les desgràcies i malifetes que ofegaven la seva ciutat de Mègara. Per això advertí del perill imminent: «Però quan als qui són malvats els agrada cometre insolència, arruïnen el poble i fan justícia a favor dels injusts per causa

del guany personal i del poder, no esperis que aquella ciutat s'estigui tranquil·la molt temps, malgrat que ara jegui dins una gran calma» (43-48). Contra la imposició de la injustícia, Teognis animà a adoptar una actitud «filosòfica», pròpia de la seva condició aristocràtica, i que podria ser qualificada de «socràtica» *avant la lettre*: «Esforça't per l'excel·lència, que et sigui grat allò just i que no et venci el guany que sigui vergonyós» (465-466). Com Sòcrates, Teognis, apellava, *mutatis mutandis*, a la pràctica de l'excel·lència, la virtut (*arete*), en aquest cas identificada amb la noblesa, per contrarestar el desgavell en què s'havia ensorrat la seva ciutat a causa de la prosperitat econòmica dels dolents.

Tanmateix, observà Teognis, existia un risc encara més inquietant que provenia directament del fet que la ciutat fos governada pels malvats i que resulta també d'una alarmant actualitat: que el desordre social, com ressalta Maria Rosa Llabrés a la seva introducció, comporti una corrupció que faciliti l'adveniment d'un dèspota que acabi sotmetent el poble, en actuar de manera cabdillista com un «tirà devorador del poble» (*demophagon tyrannon*) (1181), expressió que la traductora opta per traduir polidament per «un dictador que viu a esquena del poble». Com es pot comprovar avui en dia, i ja va avisar Teognis, els interessos econòmics amb pretensions plutocràtiques, acompanyats d'una desfermada demagògia populista, obren la porta d'entrada dels governants autòcrates.

Aquesta acurada traducció possibilitarà que el lector es vagi familiaritzant amb les alligadores consideracions que, en forma de prudents consells, Teognis va adreçar al jove Cirnos. La lectura dels poemes, per dir-ho així, «enganxa». A més, Maria Rosa Llabrés, amb un lloable i clarificador criteri, ha agrupat per temes els poemes del llibre primer de les elegies. Amb aquesta reordenació, facilita, emfasitzant-les, la comprensió de les principals línies temàtiques d'una obra que té una manifesta voluntat didàctica. Com ja feu Hesíode als *Treballs i els dies*, dirigint-se al seu germà Perses, o faria posteriorment Sèneca en les seves cartes a Lucili, la tria d'un

jove deixeble com a destinatari de les seves exhortacions, és un pretext perquè el mestre pugui guiar-lo pedagògicament en els principals assumptes i preocupacions humanes i que, per tant, afecten per extensió el conjunt dels homes. El to sentenciós i aforístic emprat per Teognis, tant per l'estil i el contingut, semblant en moltes ocasions a les màximes gnòmiques dels Set Savis, són en general una crida a la moderació, al seny, a l'amor i l'amistat, al respecte als pares, a la concòrdia social i política, amb el corresponent rebuig de l'excés i la violència, la bogeria i l'odi, la desconsideració i desdeny als propers o la dissensió cívica. Tot un seguit d'assenyats preceptes que, en la línia sapiencial dels grans mestres de l'Antiguitat, ens obliga, gràcies a aquesta primera versió completa en català, a reflexionar i reconsiderar el preocupant canvi de paradigma dels valors ètics cap al que s'estan precipitant les societats actuals. De ben segur que el lector, a mesura que vagi llegint les elegies de Teognis, aixecarà més d'un cop el cap i es demanarà si el món s'està dirigint, econòmicament, socialment i políticament, en la direcció correcta.

Francesc Casadesús Bordoy

Professor de Filosofia Grega de la UIB

President de la Secció Balear de la Societat Espanyola d'Estudis Clàssics
Acadèmic corresponent de la Reial Acadèmia de Bones Lletres

Mai no es mesclaran l'aigua i el foc, i mai tu i jo
no serem lleials l'un amb l'altre ni amics.

1247-1248

Calcula el meu odi i la teva transgressió, i sàpigues en l'esperit
que et faré pagar per l'ofensa tant com pugui.

1249-1252

Noi, ets just com un cavall⁹² que, després d'assaciat d'ordi,
has vingut de bell nou al meu estable,
perquè enyoraves un bon auriga, un prat formós,
una font d'aigua fresca i boscs ombrívols.

1253-1254

Feliç qui té nois estimats, solípedes cavalls,
gossos de caça i hostes en altres terres.⁹³

1255-1256

Aquell a qui no agraden els nois, els solípedes
cavalls i els gossos, mai no té alegria en l'esperit.

1257-1258

Ets igual, noi, que perills vagarosos,
amb el teu rampell amic, ara d'aquests, ara dels altres.

1259-1262

Noi, ets bell de figura, però sobre el teu cap
hi ha una poderosa corona d'inconsciència:
tens en l'esperit el caràcter d'un milà de gir ràpid,
perquè fas cas de paraules d'altra gent.

1263-1266

Noi, has tornat mala recompensa a qui et feia bé
i no tens gens d'agraïment pels meus favors.

Mai no m'has fet cap benefici; en canvi jo, sovint,
després de fer-te un bé no he obtingut el teu respecte.

1267-1270

⁹² El cavall és una imatge freqüent en la poesia eròtica. I aquí l'ordi pot ser una metàfora sexual (també a 1269).

⁹³ Gairebé idèntic al fragment 23 de Soló.

Un noi i un cavall tenen una intenció igual: el cavall
no plora l'auriga que ha caigut en la pols;
assaciat d'ordi, porta l'home que arriba després.

Així també un noi estima a qui es presenta.

1271-1274

Noi, t'has destruït el bon seny per la teva lascívia
i t'has convertit en vergonya per als meus amics.
Poc temps has donat aire a la meva vela i, amb calma
després de la tempesta, he atracat en avançar la nit.

1275-1278

També Eros sorgeix a punt, quan la terra es guarneix
tot fent créixer flors de primavera.

Aleshores Eros deixa la bellíssima illa de Xipre
i va portant per la terra llavor als humans.

1279-1282

No vull fer-te mal, noi formós, ni tan sols
si per a mi ha de ser millor als ulls dels immortals:
no estic fent un judici sobre petites ofenses,
mes no hi ha venjança sobre els nois bells malgrat que
injusts.⁹⁴

1283-1294

Noi, no em maltractis; encara vull fer
el teu desig, i t'ho faig comprendre amb bona voluntat:
no, no m'ultrapassaràs amb trampes ni m'enganyaràs;
has vençut i ara tens la millor part.

Però jo et feriré quan fugis, com diuen que un temps
la filla de Iasi, la donzella iàsia,⁹⁵

⁹⁴ Els darrers mots d'aquest vers són corruptes. Traduïm segons la interpretació d'Edmonds.

⁹⁵ Referit a Atalanta, anomenada després. Ella desafiava els seus pretendents a una cursa que sempre guanyava; però Hipomenes va enganyar-la llançant-li unes pomes d'or; Atalanta es va retardar per collir-les i ell va aconseguir vèncer i casar-se amb ella. La inclusió d'aquest mite correspondria al desig de presentar l'amor com a element socialitzant.

tot i ser casadora refusà el matrimoni amb homes
 i escapà. La rossa Atalanta, cenyint-se, va acomplir
 accions impossibles, allunyant-se de casa del seu pare,
 i va partir als elevats cims de les muntanyes
 per evitar l'agradós matrimoni, do d'Afrodita
 daurada. Però al final el va conèixer, malgrat el seu refús.
 1295-1298

Noi, no em trasbalsis l'esperit entre cruels dolors
 i que el meu amor per tu no em porti
 al casal de Persèfone!⁹⁶ Tem la còlera dels déus
 i el xerrar dels humans; tingues sentiments tendres.
 1299-1304

Fins quan m'escaparàs, noi? Com et persegueixo
 i et cerco! Però, quin final podria trobar
 del teu rebuig?⁹⁷ I tu, que tens el caràcter
 despietat d'un milà, fuges amb ànim boig i superb.
 Vinga, queda't i atorga'm el teu favor: no molt de temps
 retindràs el do de Ciprogènia coronada de violes.⁹⁸
 1305-1310

Sabent de cor que la molt encisadora flor d'adolescència
 passa més ràpid que una cursa, tingues-ho en compte
 i afluixa el meu lligam, no sigui que tu també, noi poderós,
 t'enfrontis a les dures obres de Ciprogènia,⁹⁹
 com ara jo per tu. Però tingues-ne cura
 i que no et venci, com a un noi ignorant,¹⁰⁰ la malícia.
 1311-1318

⁹⁶ Es refereix a l'Hades, estatge dels difunts.

⁹⁷ El vers comença amb un mot corrupte. Adoptem la lectura σῆς ὀργῆς de Hermann.

⁹⁸ Ciprogènia o «Nascuda a Xipre» és un sobrenom d'Afrodita pel qual se l'anomena també més endavant. El seu do és el de la seducció juvenil.

⁹⁹ O sigui, a les penes d'amor.

¹⁰⁰ Mot corrupte en aquest vers. Adoptem la lectura παῖδ'ἄδαῖ de Bergk.

No m'ha passat per alt que m'enganyaves, noi –veig, doncs,
a través teu—¹⁰¹

just amb aquells amb qui ara ets íntim amic,
i has fet que no tingui valor el meu afecte.

No, abans no eres amic d'ells,
i jo, en canvi, creia que et tindria de company
fidel entre tots. Que tinguís ara un altre amic!
Jo que et tracto bé, soc negligit; però així, en veure't,
que ningú d'entre els humans no vulgui estimar un noi!
1319-1322

Noi, ja que va atorgar-te una gràcia encisadora
Cipris, i tots els joves pensen en la teva bellesa,
escolta aquestes paraules i agraeix-me-les de cor,
conscient que per a un home l'amor és dur de suportar.
1323-1326

Ciprogenia, posa fi a les meves penes, dispersa'm les inquietuds
que em devoren el cor i retorna'm a la joia.
Fes cessar el funest neguit i atorga'm, amb ànim benèvol,
obres de sensatesa, ja que he arribat al terme de la joventut.
1327-1328

Noi, mentre tinguís llis el mentó, no deixaré mai
d'afalagar-te, ni si estic destinat a morir.¹⁰²
1329-1334

Encara és bell que tu donis, i per a mi que t'estimo no és lleig
pregar; mes pels meus pares t'ho demano:
respecta'm, noi, dona'm el teu favor, per si un dia tu també
desitges i tens el do de Ciprogenia daurada
i vas a la cerca d'un altre.¹⁰³ Que la divinitat
et concedeixi obtenir la mateixa resposta!

¹⁰¹ El darrer mot és corrupte. Adoptem la lectura διῶμμαι de Hermann i d'Edmonds.

¹⁰² L'encís dels adolescents sols dura fins que els surt la barba. Gerber uneix aquests dos versos amb els següents; els separem amb Edmonds.

¹⁰³ Amb el temps, l'estimat sol convertir-se en amant d'un noi més jove.

1335-1336

Feliç qui, en anar a casa seva, fa exercici d'amor
i dorm tot el dia acompanyat d'un noi formós.

1337-1340

Ja no estimo un noi, he tirat guitza a la dura tristesa,
satisfet he fugit de penosos treballs
i m'ha alliberat de desig Ciprogènia coronada de violes:
tu, noi, no tens gens d'encant als meus ulls.

1341-1344

Ai las! Estic enamorat d'un noi de pell suau, que em posa en
evidència

davant tots els amics, malgrat que jo no ho vulgui.
Suportaré no amagar-ho –moltes coses són per força–,
ja que no m'he mostrat vençut d'un noi vulgar.¹⁰⁴

1345-1350

I és quelcom agradable, estimar un noi: fins i tot Zeus fill de
Cronos,

rei dels immortals, en altre temps s'enamorà de Gani-
medes,
el va raptar, el va portar a l'Olimp i el convertí
en divinitat,¹⁰⁵ perquè estava en l'encisadora flor d'ado-
lescència.

Per tant, no t'estranyis, Simònides,¹⁰⁶ que jo també
m'hagi revelat vençut per l'amor d'un noi formós.

1351-1352

No facis gatzara, noi! Escolta un home vell:
no està bé que un jove vagi fent gresca.

1353-1356

¹⁰⁴ Molts editors tracten aquests díctics com a independents dels que segu-
eixen. Gerber els considera units.

¹⁰⁵ Segons la versió més coneguda, el va fer coper dels déus.

¹⁰⁶ Alguns editors es basen en la presència d'aquest personatge desconegut
per atribuir els versos al sofista i poeta Evè.

És amarg i dolç,¹⁰⁷ desitjable i cruel, l'amor
 per als joves, Círnos, fins que és satisfet.
 Perquè, si s'acompleix, es dolç; però si en perseguir-lo
 no arriba a terme, és allò més dolorós de tot.
 1357-1360

Sempre hi ha un jou feixuc sobre el coll de qui estima
 els nois, penós record d'amor per un estrany.
 Sí, perquè el qui s'esforça per l'afecte d'un noi
 ha de fer com si posés la mà sobre un foc de sarments.
 1361-1362

Ets un vaixell que ha topat amb una roca,
 noi, quan has fallat al meu afecte,
 i t'has agafat a una soga podrida.
 1363-1364

Mai no et faré mal, encara que me'n vagi, i tampoc
 no em convencerà cap dels humans que no t'estimi.
 1365-1366

Noi, entre tots el més formós i desitjable!
 Resta aquí i escolta'm unes poques paraules.
 1367-1368

Un noi és agraït, mes d'una dona, ningú no pot
 ser amic confiat: sempre estima a qui es presenta.¹⁰⁸
 1369-1372

L'amor d'un noi, és bell tenir-lo i és bell rebutjar-lo;
 i és més fàcil de trobar que satisfer-lo.
 Molts són els mals que en pengen, i també molts els béns;
 sí, però en això¹⁰⁹ resideix fins i tot un cert encant.
 1373-1374

Mai no has estat constant a favor meu, però sempre respons
 a qualsevol missatge que et sollicita.

¹⁰⁷ Safo és la primera a qualificar l'amor de «dolç-amarg» (γλυκύπικρον),
 i d'aquí es converteix en un tòpic.

¹⁰⁸ Contrasta amb 1267-1270, on el poc fiable és el noi.

¹⁰⁹ Adoptem la lectura τοῦτο d'Adrados.

1375-1376

Feliç qui, en estimar un noi, no coneix el mar
ni el preocupa, en les profunditats, la nit que s'acosta.

1377-1380

Tot i que ets bell, per la maldat dels amics et juntes
amb homes roïns, i per això reps vergonyós blasme,
noi. Però jo, que de mal grat he perdut el teu afecte,
me n'he beneficiat, actuant com a home lliure que soc.

1381-1385

La gent creia que vendries posseint el do
de la daurada Ciprogènia...¹¹⁰

[...]

[però] el do de la deessa coronada de violes
és per als humans la càrrega més insuportable,
si Ciprogènia no atorga un alliberament de penes.

1386-1389

Citèrea¹¹¹ nascuda a Xipre que trenes enganys! A tu, hono-
rant-te,

Zeus et concedí aquest do extraordinari:
domines l'esperit prudent dels humans, i no n'hi ha cap
de tan fort i savi que pugui fugir de tu.

¹¹⁰ Aquests versos estan incomplets al manuscrit.

¹¹¹ Altre nom d'Afrodita, pres de l'illa de Citera, on se li retia culte.

